

Bevolkingsconcentraties: van kleine kernen tot grote agglomeraties

Mathieu Vliegen en Niek van Leeuwen

Dit artikel beschrijft verschillende aspecten van de bevolkingsverspreiding in Nederland. Anders dan bij de gebruikelijke beschrijving, aan de hand van gemeentelijke bevolkingscijfers, gaat deze beschrijving uit van de fysieke ruimtelijke structuur. Daarbij wordt gebruik gemaakt van het begrip bevolkingskern. In de ruim 2 duizend bevolkingskernen van ons land blijken negen op de tien inwoners te wonen. Zij hebben daarvoor een tiende van het Nederlandse landoppervlak in gebruik. Bijna een derde van de bevolkingsconcentraties zijn kernen met minder dan 500 inwoners. Nog eens een derde heeft een inwonertal dat ligt tussen 500 en 2 duizend. Samen beslaan de bevolkingskernen tot 2 duizend inwoners 291 vierkante kilometer land: nog niet één procent van het totale Nederlandse landoppervlak. Drie bevolkingsconcentraties tellen meer dan een half miljoen inwoners: Den Haag (720 duizend), Rotterdam (794 duizend) en Amsterdam (975 duizend).

1. Inleiding

De inwoners van Nederland zijn niet gelijkmatig over het land verspreid, zoals kan worden vastgesteld aan de hand van de bevolkingscijfers van de Nederlandse gemeenten. Een dergelijke weergave heeft echter een groot nadeel, omdat ze geen rekening houdt met de fysieke ruimtelijke structuur van het land. Tegenwoordig komt het vrij vaak voor dat een aantal kleinere of grotere bevolkingsconcentraties onder één gemeentelijke bestuursseenheid valt. Ook komt het voor dat een bevolkingsconcentratie zich over meerdere gemeenten uitstrekt. Verder woont een deel van de Nederlandse bevolking niet in bevolkingsconcentraties, maar in gebieden met een meer verspreide bebouwing. Voor inzicht in de verspreiding van de bevolking is het daarom beter om uit te gaan van het ruimtelijke niveau van de bevolkingskernen, in plaats van het bestuurlijke niveau van de gemeenten.

In Nederland was het bij de traditionele naoorlogse Volkstellingen tot 1971 al gebruikelijk om bij de uitkomsten daarvan ook een overzicht van bevolkingsconcentraties te verstrekken, met de bijbehorende inwonertallen. Daarvoor werd de zogenaamde plaatselijke indeling gebruikt (CBS, 1950, 1964 en 1981). Bij de Volkstelling van 1947 werd het bestuurlijke niveau van de gemeenten al minder geschikt geacht voor het schetsen van een beeld van de verspreiding van de bevolking over het land, vanwege de sterke verschillen in omvang en uitgestrektheid van de gemeenten (CBS, 1950). Inmiddels is, sinds 1947, het aantal gemeenten ruimschoots gehalveerd. Een landelijk overzicht

van de ruimtelijke spreiding van de bevolking is daarom, meer nog dan vijftig jaar geleden, van belang, temeer omdat het laatste overzicht dateert van drie decennia geleden.

Bij gelegenheid van de 'virtuele' Volkstelling van 2001 heeft het CBS deze draad weer opgepakt. Daarbij heeft de wens van de Europese Commissie om via het Europese Volkstellingprogramma 2001 statistische informatie te verkrijgen over de bevolking van de zogenaamde *urban areas* ook een rol gespeeld (Eurostat, 1999 en 2001). Naar aanleiding van dit programma heeft het CBS voor alle bevolkingskernen de statistische gegevens samengesteld, en niet alleen voor die kernen die als *urban areas* door de Europese Unie worden aangemerkt. Dit artikel gaat in op een aantal uitkomsten voor bevolkingskernen van verschillende omvang. Eerst wordt echter ingegaan op wat hier onder een bevolkingskern wordt verstaan.

2. Het begrip bevolkingskern en zijn afbakening in de praktijk

Het begrip bevolkingskern sluit aan bij het begrip *locality* dat de Verenigde Naties bezigen in hun aanbevelingen voor het houden van een Volkstelling. *Locality* wordt daarin omschreven als '*a distinct population cluster, that is, the population living in neighbouring buildings which either: (a) form a continuous built-up area with a clearly recognisable street formation; or (b) though not part of such a built-up area, from a group to which a locally recognised place name is uniquely attached; or (c) though not coming within either of the above two requirements constitute a group, none of which is separated from its nearest neighbour by more than 200 metres*'. Aan deze omschrijving wordt toegevoegd dat bij de afbakening in de praktijk '*... certain land-use categories should not be regarded as breaking the continuity of a built-up area. These categories are: industrial and commercial buildings and facilities, public parks, playgrounds and gardens, football fields and other sport facilities, bridged rivers, railway lines, canals, parking lots and other transport infrastructures, churchyards and cemeteries etc.*' (UNCS, 1998).

In deze omschrijving van het begrip en de toepassing ervan in de praktijk staat de aanwezigheid van een door mensen bewoond gebied centraal dat daarnaast aan een aantal voorwaarden in termen van de bebouwing moet voldoen. Die voorwaarden zijn in de omschrijving van de Verenigde Naties zeer ruim opgesteld, opdat aan onderscheiden afbakeningspraktijken in de diverse lidstaten tegemoet kan worden gekomen.

Bij de nadere bepaling van het begrip bevolkingskern is aangesloten bij de benaderingswijze van de Verenigde Naties, voorzover het een door mensen bewoond gebied betreft dat, in de woorden van deze organisatie, enkel en alleen '... forms a continuous built-up area with a clearly recognisable street formation'. Bij een bevolkingskern gaat het dan ook om een morfologisch aaneengesloten gebied met een groep gebouwen en een duidelijk herkenbaar stratenpatroon dat hoofdzakelijk door mensen wordt bewoond. Daarmee wordt het in ons land veelvoorkomende verschijnsel van lintbebouwing langs wegen, kanalen en rivieren of soortgelijke nederzettingvormen in het landelijke gebied uitgesloten. Op het uitsluiten van een dergelijke bebouwing hebben eerder Hall en collega's gewezen, zij het dat dit gebeurde in de context van morfologische agglomeratievorming (Hall et al., 1980).

Bij de praktische afbakening van de bevolkingskernen is gebruik gemaakt van een aantal belangrijke digitale geometrische bestanden. Voor de afbakening van het morfologisch aaneengesloten gebied met een groep woongebouwen waren dat: (a) het bestand Bodemgebruik (BBG) 2000 van het CBS (CBS, 2003); (b) het onderdeel Huizen (gebouw, bebouwde gebied, groot gebouw en hoogbouw) uit de digitale topografische kaart schaal 1: 10 000 (Top10Vector) van de Topografische Dienst Kadaster; en (c) het Woningregister van het CBS. Voor het vaststellen van het al dan niet voorkomen van een stratenpatroon in het aldus afgebakende morfologisch aaneengesloten gebied is het Nationaal Wegenbestand (NWB) 2001 van de Adviesdienst Verkeer en Vervoer van het ministerie van Verkeer en Waterstaat gebruikt.

Voor de bepaling van de groep woongebouwen werd een ondergrens van minstens 25 woningen gehanteerd. Een morfologisch aaneengesloten gebied met een herkenbaar stratenpatroon met minder dan dit aantal woningen is dan ook niet als bevolkingskern aangemerkt. Aan de keuze van de ondergrens van 25 woningen ligt een aanbeveling voor de landelijk gecoördineerde wijk- en buurtindeling ten grondslag. Deze aanbeveling stelt dat een groep van 25 huizen in het landelijke gebied als een aparte buurt moet worden onderscheiden (CBS, 1989). Verder sluit deze ondergrens aan bij de definitie van een woonkern in de Financiële-verhoudingswet, zij het dat daar sprake is van 25 adressen (Vliegen en Van Dosselaar, 1998).

In zeer uitzonderlijke gevallen is op de aanwezigheid van minstens 25 woningen een uitzondering gemaakt. Dit betrof gevallen waar de ondergrens van 25 woningen niet werd gehaald, maar waar het desbetreffende aaneengesloten gebied 50 of meer inwoners telde. Voor de bepaling van het aantal inwoners is gebruik gemaakt van gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA) voor 2001.

3. Omvang van de bevolkingskernen

Zoals in de inleiding is opgemerkt, ligt aan de cijfers over de bevolkingskernen het tabellenschema voor de Volkstellingen 2001 van de Europese Unie ten grondslag (Eurostat, 1999). Dit tabellenschema heeft echter alleen betrekking op zogenaamde 'urban areas', dat wil zeggen op bevolkingskernen met 2 duizend of meer inwoners (Eurostat,

2001). De beperking tot bevolkingskernen met dit inwonertal in het tabellenschema is een gevolg van een andere aanbeveling van de Verenigde Naties bij het houden van een Volkstelling. Met die andere aanbeveling streven de Verenigde Naties een internationale vergelijkbaarheid na bij het bepalen van het aantal inwoners in stedelijke gebieden. Bevolkingskernen met minder dan tweeduizend inwoners en gebieden met een verspreide bebouwing worden in die aanbeveling tot het landelijke gebied gerekend (UNCS, 1998).

In het kader van de 'virtuele' Volkstelling die Nederland voor 2001 heeft gehouden (CBS, 2004), is het Europese tabellenprogramma voor alle bevolkingskernen toegepast, dus ook voor de bevolkingskernen met minder dan 2 duizend inwoners. De indeling naar omvang van de bevolkingskernen die in dit artikel wordt gebruikt, is gestoeld op de praktijk in de naoorlogse traditionele Volkstellingen in Nederland. Die sloten op hun beurt weer aan op de aanbevelingen van de Verenigde Naties dienaangaande.

De gebruikte afbakeningsmethode leverde ruim 2 duizend bevolkingsconcentraties op (*staat 1*). In die ruim 2 duizend bevolkingskernen wonen negen op de tien inwoners van ons land. Zij hebben daarvoor één tiende van het Nederlandse landoppervlak in gebruik. Buiten die bevolkingsconcentraties woont nog 10 procent van de Nederlanders. Het totale gebied met een verspreide bebouwing beslaat wel bijna 90 procent van het landoppervlak.

Bijna drie op de tien bevolkingsconcentraties zijn kernen met minder dan 500 inwoners. Daarnaast heeft één op de drie bevolkingskernen een inwonertal dat ligt tussen de 500 en de 2 duizend. Samen vormen de bevolkingskernen tot 2 duizend inwoners 64 procent van het totale aantal aan kernen en beslaan ze 291 vierkante kilometer land: nog niet één procent van het totale Nederlandse landoppervlak. In die bevolkingskernen wonen iets meer dan 900 duizend inwoners, ofwel 6 procent van de totale bevolking. Die inwoners kunnen beschikken over bijna 357 duizend woningen of wooneenheden, 5 procent van de totale voorraad.

Indirect geven deze cijfers ook een indicatie van het aantal dorpen in Nederland. Deze indicatie is indirect omdat de bevolkingskernen onder meer dorpen in de vorm van een lintbebouwing of soortgelijke nederzettingvormen in het landelijke gebied uitsluiten. De scheidslijn tussen dorp en stad lag vroeger bij een inwonertal van 5 duizend. Nu wordt die scheidslijn veelal gelegd bij plaatsen met 10 duizend inwoners (Atzema et al., 1990; Ostendorf, 1988). Gaat men van die laatste scheidslijn uit en past men deze toe op de onderscheiden bevolkingskernen, dat telt Nederland in 2001 1 782 dorpen. In die dorpen woont een vijfde van de Nederlandse bevolking. Zij beschikken over 918 vierkante kilometer landoppervlak en over 18 procent van de totale voorraad aan woningen of wooneenheden.

Naast deze relatief kleine nederzettingvormen telt Nederland ook een aantal middelgrote en grote bevolkingsconcentraties. Als grote bevolkingsconcentraties kunnen 22 bevolkingskernen van 100 duizend of meer inwoners worden aangemerkt. Het betreft veelal stedelijke centra en een aantal grote agglomeraties. Van deze 22 bevolkingsconcentraties tellen er drie meer dan een half miljoen inwoners,

namelijk die van Den Haag (720 duizend), Rotterdam (794 duizend) en Amsterdam (975 duizend). Alle bevolkingskernen met 100 duizend of meer inwoners samen beslaan ruim 1 100 vierkante kilometer van het Nederlandse landoppervlak. Overigens is dit nog geen 200 vierkante kilometer meer dan het totale landoppervlak van alle dorpen met een herkenbaar stratenpatroon. In deze stedelijke centra en agglomeraties woont echter wel ruim één derde van de Nederlandse bevolking die over bijna 40 procent van de totale Nederlandse voorraad aan woningen of wooneenheden beschikt.

De middelgrote bevolkingskernen – de kernen van 10 duizend tot 100 duizend inwoners – vormen iets meer dan 10 procent van het totaal. Iets meer dan de helft van deze bevolkingskernen heeft betrekking op kernen van 10 tot 20 duizend inwoners. In deze middelgrote kernen woont ook iets meer dan één derde van de bevolking op 5 procent van het totale landoppervlak. De inwoners van deze middelgrote bevolkingskernen beschikken over 35 procent van de totale voorraad aan woningen of wooneenheden.

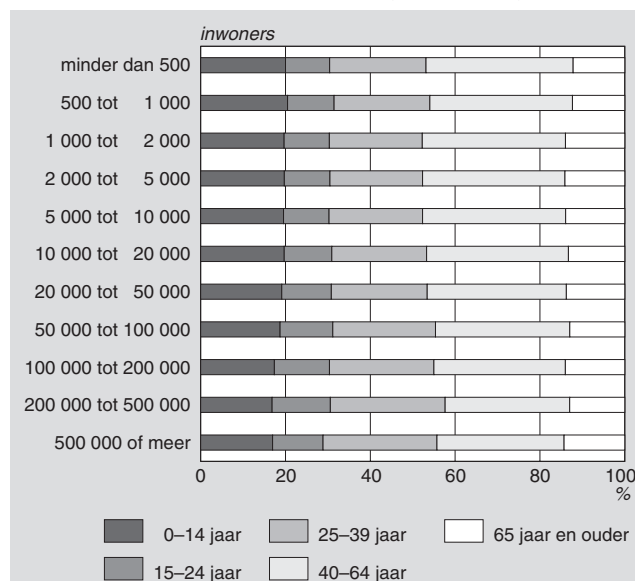
4. Bevolkingssamenstelling

Leeftijd

Er bestaat een duidelijk verschil in bevolkingsopbouw tussen de onderscheiden groottegroepen van bevolkingskernen. De kleinere kernen tellen enerzijds relatief meer kinderen tot 15 jaar dan de stedelijke centra en de grotere agglomeraties. In de bevolkingskernen tot 20 duizend inwoners schommelt het aandeel kinderen tot 15 jaar namelijk rond de 20 procent. In de stedelijke centra en grotere agglomeraties met 100 duizend of meer inwoners is dat aandeel geslonken tot 17 procent (*grafiek 1*). Anderzijds tellen de laatstgenoemde grotere bevolkingskernen meer jongeren (15 tot 25 jaar) en meer personen van 25 tot 40 jaar dan de kleinere kernen. Samen vormen beide leeftijdsgroepen 38 tot 41 procent van het totale aantal inwoners in de stedelijke centra en grotere agglomeraties met 100 duizend of meer inwoners. Het aandeel van deze beide bevol-

kingsgroepen in de kleinere kernen bedraagt daarentegen slechts 33 à 34 procent. De leeftijdsgroep van 40 tot 65 jaar is weer overtegenwoordigd in de kleinere bevolkingskernen. Hun aandeel ligt daar rond de 34 à 35 procent. In de bevolkingsconcentraties met 100 duizend of meer inwoners bedraagt dat aandeel 29 à 31 procent. Er zijn nauwelijks verschillen tussen de typen bevolkingskernen in het aandeel 65-plussers in het inwonertal. Voor bijna alle groottegroepen ligt dat aandeel rond de 13 à 14 procent. De enige uitzondering betreft de allerkleinste kernen tot duizend inwoners. Daar is dat aandeel één procentpunt kleiner.

1. Aandeel personen naar leeftijd per categorie bevolkingskern, 2001

Nationaliteit

Het is een bekend gegeven dat buitenlanders vooral in de grotere stedelijke centra zijn gehuisvest. Het aantal personen met een niet-Nederlands paspoort in de diverse typen bevolkingskernen bevestigen dit beeld. Dit geldt zowel

Staat Bevolkingskernen naar groottegroep, 2001

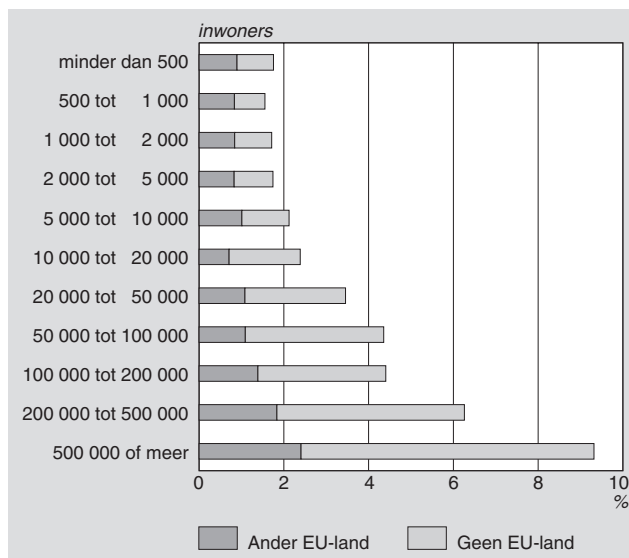
Bevolkingskernen	Aantal kernen	Oppervlakte land in ha	Aantal inwoners	Aantal woningen en wooneenheden	Aantal kernen	Oppervlakte land in ha	Aantal inwoners	Aantal woningen en wooneenheden
			x 1 000		%			
minder dan 500 inwoners	593	5 890	158,1	63,8	29,3	0,2	1,0	0,9
500 tot 1 000 inwoners	360	8 062	260,5	101,2	17,8	0,2	1,6	1,5
1 000 tot 2 000 inwoners	341	15 178	483,7	192,0	16,8	0,4	3,0	2,8
2 000 tot 5 000 inwoners	324	30 205	1 062,8	418,2	16,0	0,9	6,6	6,2
5 000 tot 10 000 inwoners	164	32 504	1 167,2	463,9	8,1	1,0	7,3	6,9
10 000 tot 20 000 inwoners	115	43 526	1 606,4	638,8	5,7	1,3	10,1	9,5
20 000 tot 50 000 inwoners	80	62 837	2 349,4	982,0	3,9	1,9	14,7	14,5
50 000 tot 100 000 inwoners	27	46 120	1 790,9	766,9	1,3	1,4	11,2	11,3
100 000 tot 200 000 inwoners	16	54 972	2 304,2	1 040,7	0,8	1,6	14,4	15,4
200 000 tot 500 000 inwoners	3	15 352	759,5	342,6	0,1	0,5	4,8	5,1
500 000 inwoners of meer	3	40 912	2 489,3	1 222,3	0,1	1,2	15,6	18,1
Totaal kernen		355 557	14 432,0	6 232,3		10,5	90,3	92,2
Verspreide bebouwing		3 022 774	1 550,5	527,2		89,5	9,7	7,8
Nederland	2 026	3 378 331	15 982,5	6 759,5	100,0	100,0	100,0	100,0

voor het aandeel personen met een nationaliteit van een ander land in de Europese Unie als voor personen met een nationaliteit van een land dat niet tot de Europese Unie behoort.

Het aandeel personen met een nationaliteit van een ander EU-land heeft nog betrekking op de nationaliteiten van de oude EU-landen, aangezien de cijfers betrekking hebben op het jaar 2001. In de bevolkingskernen tot 100 duizend inwoners schommelt dit aandeel rond de 1 procent. Daarna stijgt dit percentage iets, tot 2,4 in de drie grootste agglomeraties van meer dan een half miljoen inwoners (*grafiek 2*).

Dit beeld verschuift iets als het gaat om het aandeel personen met een nationaliteit van een niet-EU land in de diverse typen bevolkingskernen. Dit aandeel ligt nog steeds rond de 1 procent in de kleinere bevolkingsconcentraties tot 10 duizend inwoners. Daarna stijgt het echter relatief sterk met de grootte van de bevolkingskern. Bedraagt het aandeel nog maar 2 procent in de kernen van 10 tot 20 duizend inwoners, in de agglomeraties met meer dan een half miljoen inwoners is het al gestegen tot 7 procent.

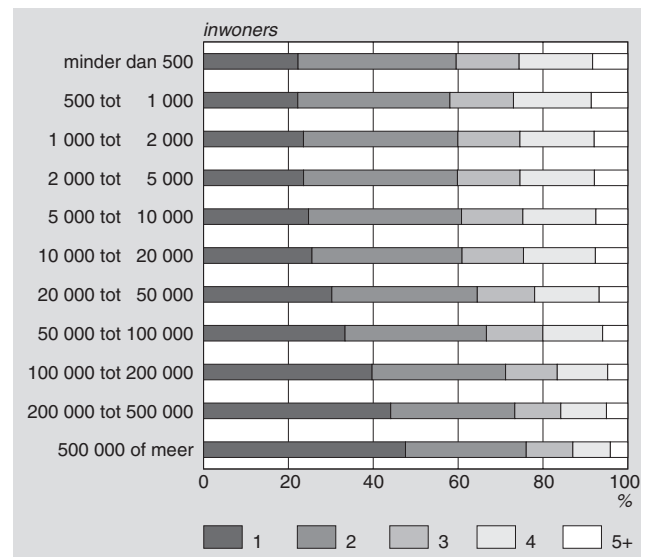
2. Aandeel personen met een niet-Nederlandse nationaliteit per categorie bevolkingskern, 2001

Huishoudens

Huishoudens in de steden zijn kleiner van omvang dan die in het landelijke gebied. Een soortgelijk beeld treft men aan in de onderscheiden bevolkingskernen. In de kleinere bevolkingskernen zijn de huishoudens groter van omvang en in de stedelijke centra en grotere agglomeraties kleiner. Men kan daarin echter pas een zekere scheidslijn constateren vanaf de bevolkingskernen met 20 duizend of meer inwoners. Zo stijgt het aandeel eenpersoonshuishoudens langzaam van 22 procent in de kernen met minder dan 500 inwoners en 500 tot 1000 inwoners, tot 26 procent in de bevolkingskernen van 10 tot 20 duizend inwoners. Daarna neemt het percentage eenpersoonshuishoudens snel toe met het bevolkingsaantal, van 30 procent in de kernen van 20 tot 50 duizend inwoners tot 48 procent in de drie grootste agglomeraties met meer dan een half miljoen inwoners (*grafiek 3a*).

3a. Aandeel huishoudens naar aantal personen per categorie bevolkingskern, 2001

Het omgekeerde beeld wordt aangetroffen bij grotere huishoudens. Zo bedraagt het aandeel huishoudens met vijf of meer personen 8 à 9 procent in de bevolkingsconcentraties van minder dan 20 duizend inwoners. In de grotere bevolkingskernen varieert dit aandeel van 7 procent in de kernen van 20 tot 50 duizend inwoners tot 4 procent in de drie grootste bevolkingsconcentraties met meer dan een half miljoen inwoners. Een soortgelijk patroon kan men onderscheiden bij het aandeel huishoudens met vier personen. In de kernen met minder dan 20 duizend inwoners ligt dit aandeel op 17 à 18 procent, in bevolkingskernen tot 50 duizend inwoners bedraagt dit 15 procent en in bevolkingskernen met meer dan een half miljoen inwoners 9 procent.

Deze ongelijke verdeling van de grootte van de desbetreffende huishoudens vindt uiteraard zijn weerslag in de gemiddelde huishoudensgrootte in de onderscheiden bevolkingsconcentraties. Deze ligt gemiddeld rond de 2,6 personen per huishouden in bevolkingskernen met minder dan duizend inwoners. Daarna neemt deze af van gemiddeld 2,36 personen per huishouden in de categorie kernen van 20 tot 50 duizend inwoners tot 1,96 personen per huishouden in de bevolkingskernen met meer dan een half miljoen inwoners (*grafiek 3b*).

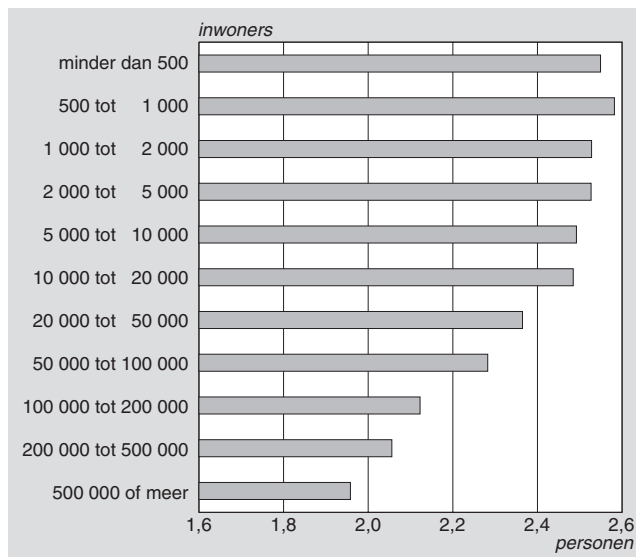
5. Arbeidsmarkt

Deelname aan het beroepsleven

Voor de bevolkingskernen is ook een beperkt aantal gegevens over de arbeidsmarkt beschikbaar. Deze gegevens hebben betrekking op de deelname aan de arbeidsmarkt voor de werkende bevolking en de bedrijfssector waarin deze bevolking werkzaam is.

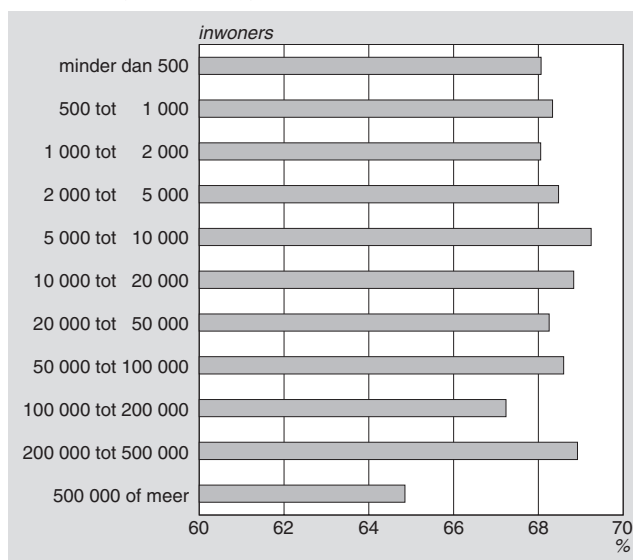
Wat betreft de deelname aan de arbeidsmarkt kan allereerst worden vastgesteld dat er tussen verreweg de meeste typen bevolkingskernen nauwelijks verschillen bestaan. De deelneming van de bevolking van 15 tot 65 jaar aan de

3b. Gemiddelde huishoudensgrootte per categorie bevolkingskern, 2001

beroepsarbeid bedraagt voor praktisch alle groottegroepen 68 à 69 procent (grafiek 4a). Het netto deelnemingspercentage is met 67 procent echter al iets lager voor de bevolkingskernen met 100 tot 200 duizend inwoners. Het deelnemingspercentage is het laagst in de drie grote agglomeraties met meer dan een half miljoen inwoners; het bedraagt daar slechts 65 procent. Overigens is de deelname aan het actieve beroepsleven het grootst in de bevolkingskernen van 5 tot 10 duizend inwoners.

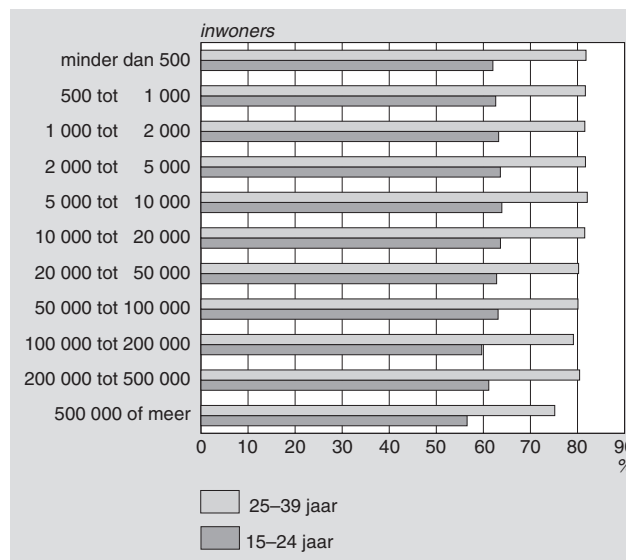
4a. Netto deelnemingspercentage 15–64-jarigen aan beroepsarbeid per categorie bevolkingskern, 2001

De verschillen in de actieve deelname aan de arbeidsmarkt in de diverse typen bevolkingsconcentraties behoeven enige nuancering wanneer men de deelname door de verschillende leeftijdsgroepen in die kernen daarbij betreft. Onder de jongere generaties zijn de verschillen in beroepsarbeid tussen de diverse typen kernen namelijk vrij groot. Bij de 15–24-jarigen en de 25–39-jarigen bedraagt het verschil tussen het hoogste en het laagste netto deelnemings-

percentage 7 procentpunten. Met een percentage van 64 nemen de 15–24-jarigen in kernen van 2 tot 20 duizend inwoners het meest deel aan het actieve beroepsleven. Het minst actief op de arbeidsmarkt zijn jongeren van die leeftijdsgroep in de drie grote agglomeraties, met meer dan een half miljoen inwoners. Hun netto deelnemingspercentage bedraagt 57 (grafiek 4b). Onder 25-39-jarigen neemt in kernen met minder dan 20 duizend inwoners 82 procent deel aan het actieve beroepsleven. In de agglomeraties met meer dan een half miljoen inwoners beweegt zich slechts 75 procent van deze leeftijdsgroep op de arbeidsmarkt.

4b. Netto deelnemingspercentage 15–39-jarigen aan beroepsarbeid per categorie bevolkingskern, 2001

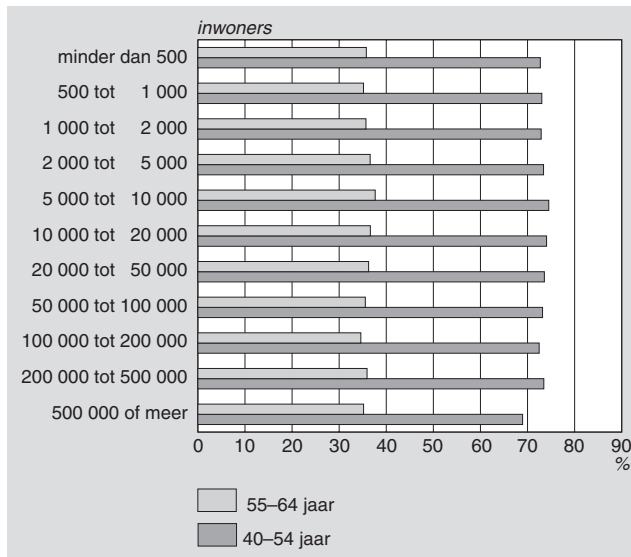

De actieve deelname op de arbeidsmarkt door de generatie van 40 jaar en ouder die in de verschillende typen bevolkingskernen wonen, loopt minder sterk uiteen. Dit geldt vooral voor de 55-plussers. Het grootste verschil in deze leeftijdsgroep in de diverse typen bevolkingskernen bedraagt in deze leeftijdsgroep slechts 3 procentpunten. Het deelnemingspercentage van deze leeftijdsgroep is in de kernen van 5 tot 10 duizend inwoners het grootst (grafiek 4c). Met 5 procentpunten is het verschil tussen de diverse bevolkingskernen iets groter in de leeftijdsgroep van 40 tot 55 jaar. Ook deze leeftijdsgroep begeeft zich in kernen van 5 tot 10 duizend inwoners het meest op de arbeidsmarkt. Het laagste percentage in deze groep wordt waargenomen in de drie grote agglomeraties, met meer dan een half miljoen inwoners.

Economische sectoren

Behalve in de deelneming aan de actieve beroepsarbeid is ook in de economische sectoren waarin ze werken een variatie tussen de onderscheiden groottegroepen van bevolkingskernen te onderkennen. Voor de primaire of landbouwsector geldt dat de beroepsbeoefenaren meer in de kleinere kernen werkzaam zijn dan in de andere bevolkingskernen. Zo bedraagt het aandeel van de beroepsbeoefenaren in de landbouwsector in kernen met minder dan duizend inwoners 4

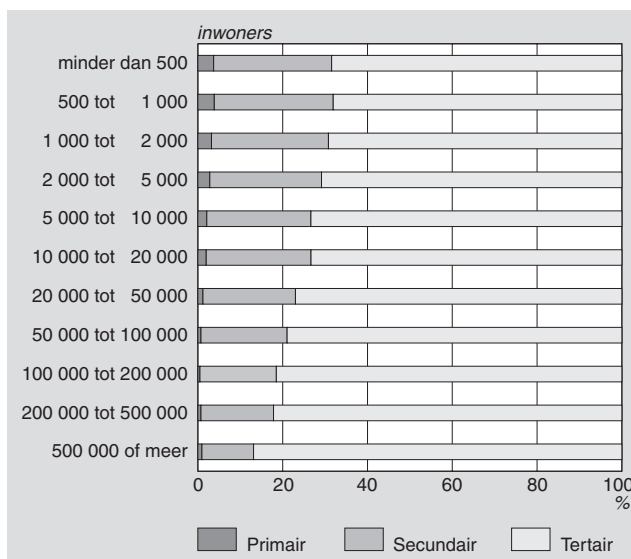
4c. Netto deelnemingspercentage 40–64-jarigen aan beroepsarbeid per categorie bevolkingskern, 2001

procent en in kernen van duizend tot 5 duizend inwoners 3 procent. In kernen van meer dan 50 duizend inwoners bedraagt het aandeel minder dan 1 procent (grafiek 5).

Het verband tussen de omvang van een bevolkingskern en economische sector komt nog duidelijker naar voren in de arbeidsdeelname in de industriële sector en de dienstensector. Zo werkt in kernen met minder dan 20 duizend inwoners een kwart of meer van de werkzame beroepsbevolking in de industriële sector. Het aandeel van de beroepsbeoefenaren in deze sector bedraagt in de stedelijke centra en grote agglomeraties met meer dan 100 duizend inwoners minder dan 20 procent. Werken in de tertiaire of dienstensector overheerst bij de actieve beroepsbevolking in de grotere stedelijke centra en agglomeraties. In de drie grote agglomeraties met meer dan een half miljoen inwoners werkt zelfs 87 procent van de actieve beroepsbevolking in de tertiaire sector. In bevolkingskernen met minder dan 2 duizend inwoners is dit minder dan 70 procent.

5. Aandeel werkzame beroepsbevolking naar economische sector per categorie bevolkingskern, 2001

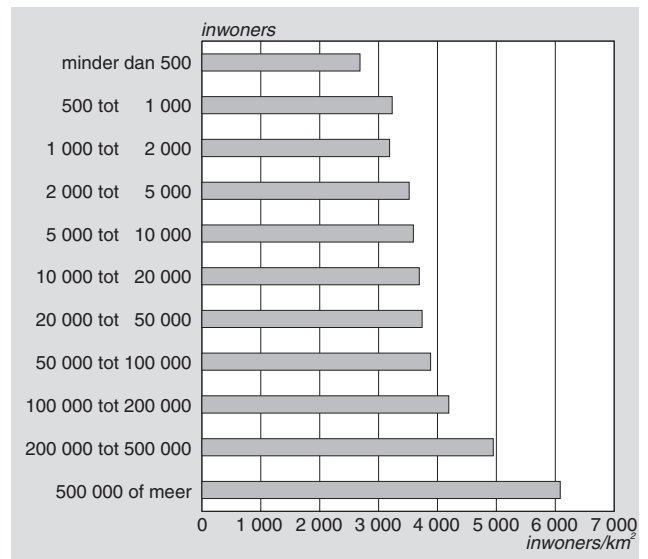

6. Wonen

Bevolkingsdichtheid

Inwoners van kleinere bevolkingskernen hebben meer ruimte in hun omgeving ter beschikking dan inwoners van stedelijke centra of grote stedelijke agglomeraties. Verschillen hierin tussen de diverse categorieën bevolkingskernen komen onder meer tot uitdrukking in het aantal inwoners per vierkante kilometer land of de bevolkingsdichtheid in de desbetreffende kernen.

6. Gemiddeld aantal inwoners per vierkante kilometer land per categorie bevolkingskern, 2001

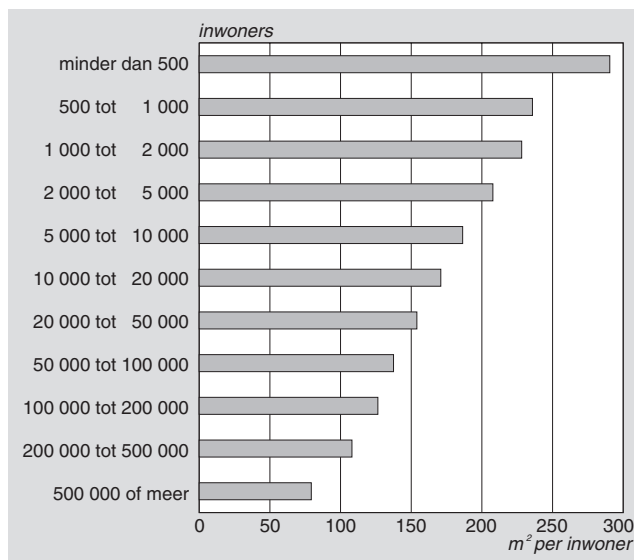
Zo wonen in de kleinste bevolkingskernen, de kernen met minder dan 500 inwoners, gemiddeld iets minder dan 2 700 inwoners op het oppervlak van één vierkante kilometer land. In de drie grote agglomeraties met een half miljoen of meer inwoners wonen echter gemiddeld iets meer dan 6 duizend mensen op het oppervlak van één vierkante kilometer land (grafiek 6). Hoe omvangrijker in aantallen inwoners een groep van bevolkingskernen is, des te dichter blijken hun inwoners op elkaar te wonen. Vooral vanaf de bevolkingsconcentraties met 100 duizend of meer inwoners neemt de bevolkingsdichtheid sterk toe. Op deze regel is slechts één uitzondering: de inwoners van bevolkingskernen van 1 tot 2 duizend inwoners wonen iets minder dicht op elkaar dan de inwoners van bevolkingskernen van 500 tot 1000 inwoners.

Oppervlakte woongebied per inwoner

De beschikbaarheid van ruimte voor het wonen in de diverse typen bevolkingskernen kan ook worden uitgedrukt in het gemiddelde aantal vierkante meter woongebied¹⁾ per inwoner. De verschillen tussen de diverse groottegroepen van bevolkingskernen in deze indicator zijn groter. Neemt het aantal inwoners in een bevolkingskern toe, dan gaat die toename gepaard met een duidelijke afname in het aantal vierkante meters woongebied per inwoner in die

kern (grafiek 7). Bedraagt het aantal vierkante meters woongebied per inwoner voor kernen met minder dan 500 inwoners nog 290, in de drie grote agglomeraties met meer dan een half miljoen inwoners is het aantal vierkante meters gereduceerd tot 79. Een inwoner van een bevolkingskern met minder dan 500 inwoners heeft gemiddeld genomen dus de beschikking over 3,7 keer zoveel woongebied als een inwoner van een van de drie grote agglomeraties met meer dan een half miljoen inwoners.

7. Gemiddeld aantal vierkante meters woongebied per inwoner per categorie bevolkingskern, 2001

Woningbezetting

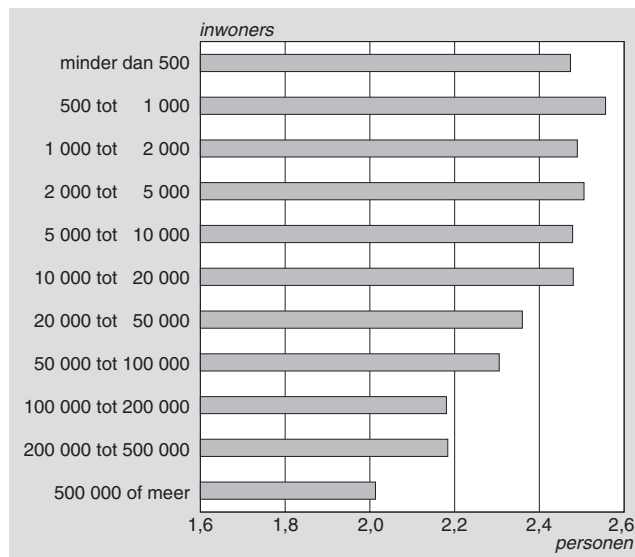
De verschillen tussen de onderscheiden typen bevolkingskernen qua gemiddelde woningbezetting zijn minder sterk. De gemiddelde woningbezetting heeft eigenlijk betrekking op het gemiddelde aantal personen per bewoonde woning of wooneenheid. Omdat cijfers over de bewoning van de voorraad aan woningen en wooneenheden ontbreken, is het gemiddelde aantal personen in particuliere huishoudens per woning of wooneenheid als benadering voor de gemiddelde woningbezetting gehanteerd.

Deze benadering laat zien dat het gemiddelde aantal personen in particuliere huishoudens per woning of wooneenheid voor de bevolkingskernen tot 20 duizend inwoners rond de 2,5 schommelt (grafiek 8). Pas vanaf de bevolkingskernen met meer dan 20 duizend inwoners wordt in deze benadering de gemiddelde woningbezetting kleiner. Deze bereikt het minimum van 2,0 inwoners per woning of wooneenheid in de drie bevolkingskernen met een half miljoen inwoners of meer.

7. Slotopmerkingen

Spreken over Nederland is vaak spreken over een sterk verstedelijkt land. De cijfers over de bevolkingskernen wijzen dat ook uit. Zeventig procent van de bevolking woont namelijk in een bevolkingskern met minimaal 10 duizend inwoners.

8. Gemiddeld aantal personen in particuliere huishoudens per woning/wooneenheid per categorie bevolkingskern, 2001

Over de steden, die tegenwoordig sterk in de belangstelling staan, is al veel bekend. Maar hoe staat het met landelijk Nederland? Het rurale gebied met bevolkingsconcentraties tot 2 duizend inwoners telt bijna 1 300 kernen: ongeveer 600 met minder dan 500 inwoners, 360 met 500 tot duizend inwoners en 341 met duizend tot 2 duizend inwoners. In totaal vormen ze bijna twee derde van alle bevolkingskernen in ons land. Ten opzichte van de meer verstedelijkte bevolkingsconcentraties herbergen deze kernen relatief veel jonge mensen en mensen van middelbare leeftijd, maar weinig mensen in de leeftijdsgroepen van 15 tot 40 jaar. Personen met een niet-Nederlandse nationaliteit komen er nauwelijks voor. De huishoudens zijn er groter van omvang en daarmee wonen er gemiddeld meer mensen per woning. De arbeidsdeelname is er hoger dan in de steden en men werkt er meer in de primaire en secundaire sector. In dit artikel is slechts een beknopt beeld van bevolkingsconcentraties geschetst. Meer landelijk vergelijkbare cijfers zouden dit beeld kunnen aanvullen.

Literatuur

Atzema, O.A.L.C., J. Buursink, J.P. Groot, P.P.P. Huigen, J. Renes en C.R. Volkers, 1990, Atlas van Nederland. Deel 4. Dorpen. Staatsuitgeverij, Den Haag.

CBS, 1950, Plaatselijke indeling. Voornaamste cijfers per gemeente. 12^e Algemene Volkstelling, annex Woningtelling, 31 mei 1947. Serie B, deel 1. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage.

CBS, 1964, Bevolking van de gemeenten en onderdelen van gemeenten. 13^e Algemene Volkstelling, 31 mei 1960. Deel 2. De Haan, Zeist.

CBS, 1981, Plaatselijke indeling. Bevolking van plaatsen en aaneengebouwde plaatsen (agglomeraties). 14^e Algemene Volkstelling, annex Woningtelling, 23 februari 1971. Serie B, deel 1B. Sdtaatsuitgeverij, Den Haag.

CBS, 1989, De landelijke wijk- en buurtindeling 1988. CBS, Voorburg/Heerlen.

CBS, 2003, Bodemgebruik in Nederland geharmoniseerd met TOP10Vector, <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/artikelen/milieu-en-bodemgebruik/geharmoniseerd-bodemgebruik/bodemgebruik.htm>.

CBS, 2004, The Dutch Virtual Census of 2001. Analysis and methodology. Statistics Netherlands, Voorburg/Heerlen. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/mens-maatschappij/bevolking/publicaties/publicaties/2001-b57-pub.htm>.

Eurostat, 1999, Guidelines and table programme for the Community programme of Population and Housing Census in 2001. Eurostat, Luxemburg.

Eurostat, 2001, The 2001 Census and Urban Statistics. Working Party on 'Urban Statistics', 19/20 November 2001. Eurostat, Luxemburg.

Hall, M. and C. Morgan, 1980, Definition and measurement of urban areas. A report on the Netherlands to the Commission of the European Communities. Department of Geography, Reading.

Ostendorf, W. , J. Buursink en R. van Engelsdorp Gastelaars, 1988, Atlas van Nederland. Deel 3. Steden. Staatsuitgeverij, Den Haag.

United Nations Statistical Commission, United Nations Economic Commission for Europe, 1998, Conference of European Statisticians and Committee on Human Settlements, Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE region. Statistical Standards and Studies no. 49. United Nations, New York.

Vliegen, M en P. van Dosselaar, 1998, Settlements, public facilities and customers: using GIS for funding purposes. Netherlands Official Statistics 13(3), blz. 31–36. Statistics Netherlands, Voorburg/Heerlen.

Noot in tekst

- 1) De term 'woongebied' is afkomstig uit het bestand van het bodemgebruik van het CBS. Het geeft de oppervlakte terreinen aan die in gebruik zijn voor het wonen en daaraan gelieerde activiteiten.